
Suzana Vuletić - Ivica Tušek

ATEISTIČKI POKUŠAJI NIJEKANJA KRJEPOSTI VJERE

Atheistic attempts to deny the virtue of faith

UDK:

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: 10/2010.

Sažetak

Kršćanska se krepost vjere shvaća kao osobni odgovor čovjeka Bogu. Da bi se uspjela autentično ostvariti, potrebna joj je ulivena Božja milost kojom bi se antropološka pripravnost na vjeru, uzdigla na nadnaravnu razinu, kako bismo mogli egzistencijalno povjerovati. U ovom aspektu bitan nam je čovjekov slobodni pristanak udjelom razuma, volje, i savjesti, kao naravno-racionalnih fenomena, potrebnih za daljnje razumijevanje vjere. Po tim naravnim predispozicijama, kršćansko iskustvo vjere ostvaruje željeni susret s Bogom.

U nemogućnosti vjerskog spoznanja ili pak, njene svjesne ignorancije, a napose odbacivanja vjere, nailazimo na problematiku direktnog grijeha protivnog kreposti vjere, kroz različite ateističke forme. Stoga se nastoji prikazati na koji je način Crkveno Učiteljstvo nastojalo apologetski odgovoriti na suodnos vjere i ateizma te koje je smjernice razradilo kao poticaje i dužnosti vjernicima za odgovornije svjedočenje svoga kršćanskoga kreposno-vjerskog uvjerenja.

Ključne riječi: Teološka krepost vjere, čin vjere, kršćansko iskustvo vjere, ateizam, vjernička odgovornost, svjedočanstvo vjere.

UVOD

Pitanje vjere zadire u ljudsko razmišljanje od samih početaka čovječanstva. Tako je i od najranijih vremena kršćanstva bilo

potrebno sustavno i metodički izložiti kršćansku vjeru i sadržaj vjerovanja. Taj je zadatak s vremenom bivao sve teži spletom nepogodujućih socio-kulturoloških okolnosti kroz koje je kršćanstvo prolazilo. Današnji vjernik u ozračju suvremene kulture koja propagira svojevrсно odbacivanje Boga, često si postavlja pitanje: kako zadržati pravo/vjernost?

Moderna kultura krenula je pravcem potpune sekularizacije svijeta i ateističke negacije Boga. Svijet se sve više profanizira, a sekularizam prožima sve njegove društvene pore. "Literatura, umjetnost, kazalište, film, znanosti, filozofija, masmediji, opća promidžba – odišu tendencijom pravog sekularizma ili ateizma."¹ Čovjek današnjice se zatvorio u svoj kategorijalni svijet u kojem samodostatno živi bez „nepotrebnog“ i/li isključenog Boga. Uzevši u obzir suvremenu klimu, pitamo se stoga: na koji način današnjemu čovjeku pokazati i objasniti tko je Bog i kakvu vjeru od nas zahtijeva?

Pokušavajući odgovoriti na ovo pitanje, želimo ovim radom ukazati na temeljne značajke kreposti vjere, kao ulivene božanske milosti, koja nas prosvjetljuje da uzmognemo lakše povjerovati u njenu nadnaravnu bit. U drugom dijelu članka nastojat ćemo prikazati njeno svjesno odbacivanje kojem znatno pridonose ateističko-apsolutističke tendencije suvremenog društva. „Crkva nastoji otkriti u duši ateista sakrite uzroke nijekanja Boga, i drži da ih treba ozbiljno i što dublje pretražiti, jer je svjesna važnosti pitanja što ih podiže.”²Tu “činjenicu pojave ateizma, Crkva ubraja među najteže pojave našega vremena”.³

1. TEOLOŠKA KRJEPOST VJERE

Vjera (od lat. *fides*; grč. *pistis*; hebr. *emunah*) izražava temeljni religijski stav kojim se u intimi vlastite savjesti prihvaća sveto ili vjerske istine neke religije.

¹ Ivan FUČEK, *Zakon – vjera. Moralno-duhovni život*, sv. II., Verbum, Split, 2004.; str. 140.

² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Patoralna konstitucija o crkvi u suvremenom svijetu - *Gaudium et Spes*, (7. prosinca 1965.), u: Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, KS, Zagreb, 2002.; br. 21. (Dalje: GS)

³ *Katekizam Katoličke crkve*, Hrvatska biskupska konferencija – Libreria Editrice Vaticana (za uporabu prijevoda na hrvatskom jeziku), Glas Koncila, Zagreb, 1994.; br. 2123. (ubuduće: KKC)

Kod vjere se uvijek radi o su/odnosu između "osoba". U kršćanskoj vjeri to je Objavljeni Bog koji nas poziva na dijaloški odaziv vjerom. Time vjera postaje "životvorni i živodajni susret"⁴, darovanom milošću koja se ulijeva u dušu kao nadnaravna, bogoslovna krepost. Takva vjera zahtijeva naravnu pripravnost na vjeru i nadnaravni poticaj učvršćivanja u toj vjeri. Time ju možemo shvatiti kao antropološko-religiozni fenomen i naravno-racionalni čin koji objedinjeni potiču egzistencijalno kršćansko iskustvo kreposti vjere.

1.1. Čin vjere kao antropološko-religiozni i naravno-racionalni fenomen

"Vjerovati može jedino onaj tko hoće" (sv. Augustin)

Budući da vjernik želi bolje spoznati i Objavitelja i Objavljeno, vjera traži razumijevanje, po glasovitoj Anselmovo izjavi: *fides quarit intellectum*, ili Augustinovom zahtijevu: "vjerujem da razumijem, i razumijem da bolje vjerujem". Za takav razvoj čina vjere, potrebna je antropološka pripravnost na vjeru koja uključuje neke čovjekove naravne predispozicije volje, razuma, znanja, mudrosti i savjesnog usmjerenja.

Moralno-duhovni čin vjere zahtijeva: upoznavati i priznavati istinu kojoj se želi spoznajno približiti i teži joj se vjerovati. Čin vjere je time, čin i razuma, budući da po njemu prihvaćamo objavljene istine i uz njih pristajemo. Tamo gdje čovjek ne zahvaća istine sebi svojstvenim načinom očevidnošću, onda ih prihvaća voljom. "Vjera je u razumu ukoliko je od volje zapovjedenjena."⁵ Kao naravno-antropološki čin, vjera je slobodan pristanak uz istinu koju je Bog objavio i naložio da se vjeruje po učiteljstvu Crkve. U toj sintezi, vjera je autentičan ljudski čin razuma i volje, iako bez ulivene milosti nije moguće povjerovati.

"Božji poziv na vjeru zahtijeva da se čovjek odazove tom pozivu. Ali pri tome Bog čovjeku ne ruši pamet i volju, nego ih prosvjetljuje i potiče svojom milošću da prihvati objavljene

⁴ Mijo ŠKVORC, *Vjera i nevjera*, FTIDI, Zagreb, 1982., str. 30.

⁵ Bernhard HÄRING, *Kristov zakon*. Prvi dio posebne moralne teologije, sv. II., KS, Zagreb, 1980., str. 41.

istine. Upravo zato što čovjek ostaje slobodan postoji mogućnost da on ne prihvati Božji poziv na vjeru.”⁶

Sv. Toma Akvinski navodi da je “vjera čin razuma, koji na zapovijed volje, koju pokreće Bog milošću, daje pristanak božanskoj istini”.⁷ “Vjera nije proizvod naše spoznanje, nego je prosvjetljenje, proširenje i produbljenje našeg razuma po sudjelovanju na spoznaji Boga po božanskoj objavi.”⁸ U milosnim rasvjetljenjima i poticajima sastoji se unutarnji Božji poziv na vjeru, kako bi se objavljene istine slobodno prihvatile kao Božja riječ. “Bogu objavitelju treba odgovoriti poslušnom vjerom kojom čovjek čitava sebe slobodno Bogu izručuje stavljajući na raspolaganje.”⁹ Odgovoriti Božjem pozivu na vjeru znači potpuno se predati i opredijeliti za Boga čitav naravnošću svoga bića

Budući da se vjera razvija u *intimior intimo meo*, njenu postojnost nije lako prikazati u naravno-racionalnim dimenzijama čovjekova bića. Ta spoznaja nadilazi sposobnosti ljudskoga razuma, te zahtijeva potpunu otvorenost ljudskog znanja, mudrosti i savjesti.

Krjepost vjere nam daje razumijevanje i omogućuje specifičan način spoznaje, koji je viši od razumijevanja misaonoga razuma. Darom razuma,¹⁰ vjernik dospijeva do spoznaje koja je drukčija od saznanja koji se dostižu običnim razumijevanjem poznate stvarnosti. “Uistinu, premda je vjera iznad razuma, ipak nikad ne može biti prave suprotnosti između vjere i razuma: budući da je isti Bog koji objavljuje otajstva i ulijeva vjeru, stavio u ljudsku dušu svjetlo razuma”.¹¹ Ljudski razum preko vjere dolazi do Boga i postaje s njim sjedinjen. “Spoznaja koja uključuje vjeru prilično je različite naravi od znanstvene spoznaje: ona se

⁶ Šimun ŠIPIĆ, *Otkupljeni čovjek. Pregled kršćanske etike*, sv. III., Za studente Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj, Makarska, 1979., str. 27

⁷ Ivan FUČEK, *Zakon – vjera*, str. 187.-189.

⁸ Marin SRAKIĆ, *Posebna moralna teologija I.*, str. 10.

⁹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi - Dei Verbum*, (18. studenoga 1965.), u: *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, KS, Zagreb, 2002., br. 3-5

¹⁰ Ovdje moramo razlikovati prirodni razum od razuma koji je dar. Prirodni razum osposobljava ljudsku pamet da dohvati prva načela spekulativnog i praktičnog uma, dok dar razuma hrani teologalnu vjeru.

¹¹ Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, UPT, Đakovo, 2002., br. 3017. (Dalje u navodu: DS)

izravno tiče osoba i u nju se ulaže život.”¹² Dok znanost sumnja i traži dokaze, vjera nam otkriva puninu objaviteljske riječi i čovjeku otvara um i srce kako bi ju mogao prihvatiti. Tome u prilog sv. Augustin navodi: “Hoćeš li razumjeti? Vjeruj!” Slično i sv. Anzelmo tvrdi: “Tko ne bude vjerovao, neće razumjeti. Jer tko ne bude vjerovao neće imati iskustva, a tko ne bude imao iskustva, neće spoznati”.¹³ Vjera posvećuje ljudski razum, jer “razum uviđa da bez milosti nema početka nadnaravnog života, nema spasenja”.¹⁴

Prosvijetljeni razum, darovima Duha Svetoga potiče predispoziciju vjerničke otvorenosti za dar znanja i mudrosti, koji pružaju vjerniku razumijevanje stvarnosti pod Božjim vidom, te pomoću njih, razum donosi ispravan sud u vrijednosnim pitanjima vjere i morala.

“Za dar znanja treba uočiti da ga posjeduju samo oni koji, zbog ulivene milosti, imaju tako siguran sud o stvarima, u koje treba vjerovati i koje treba provoditi, da nikad ne skreću s pravog puta pravednosti.”¹⁵ Simbiozom prosvijetljenog razuma i uzvišenog znanja, možemo govoriti o mudrosti, kao potrebnom daru kako bi se mogla razvijati egzistencijalna saznanja o vjeri, koja bi čovjeka združila s božanskom ljubavi. Ta dubina objavljene mudrosti kida uobičajene granice naših razmišljanja jer je ona ne mogu prikladno izraziti,¹⁶ ali ju time nastoje očitovati, putem savjesnih uvjerenja i djelovanja.

Ako smo spremni izvršavati Božju volju, vjerom oblikovana savjest pruža nam pravi doživljaj Božje ljubavi. Time, životnu vrijednost autentične vjere shvaća onaj tko je otvoren zahtjevima savjesti, tj. čudorednog života, poticanog darovima milosnog nad/naravnog znanja, razuma i mudrosti.

“Vjera se predstavlja kao poslušnost Bogu, s kojom čovjek cijelog sebe predaje Bogu, daruje mu život, slobodnu volju, sve unutarne i izvanjsko; i stavlja Mu se na raspolaganje (...) potpuno i odano služenje uma i volje”.¹⁷

¹² Servais PINCKAERS, *Pavlov i Tomin nauk o duhovnom životu*, KS, Zagreb, 2000., str. 122.

¹³ Usp. *Ibidem*, str. 120.

¹⁴ Jordan KUNIČIĆ, *Katolička moralika. Posebni dio*, Zagreb, 1965., str. 17.

¹⁵ Romanus CESSARIO, *Kreposti*, KS, Zagreb, 2007.; str. 31.

¹⁶ Usp. IVAN PAVAO II., enciklika *Fides et ratio*, KS, Zagreb, 1999.; br. 23.

¹⁷ *DV*, 5.

1.2. Kršćansko iskustvo krjeposti vjere

Kršćansko vjerničko iskustvo se postiže pomoću antropoloških naravnih čina uzdignutih nadnaravnim poticajima milosti, koji su u vjernikovo biće uliveni božanskim krepostima vjere, ufanja i ljubavi.

Krjeposni život svakog vjernika sastoji se u vršenju božanskih krjeposti (vjere, nade i ljubavi) i moralnih kreposti (razboritosti, pravednosti, jakosti i umjerenosti). One potječu iz naše nutrine, a do njih se dolazi moralnim činima i uložnim osobnim naporom, jer kreposti čovjeka usavršavaju i obnavljaju.

Preko krjeposti, Božja milost upravlja čovjeka životnim putovima kojima ga Bog vodi iskustvom vjere, konkretnim, življenim kreposnim životom. Bog u zajedništvo s čovjekom ulazi objavom, a čovjek Bogu odgovara svojom vjerom. Objavom se Bog otkrio čovjeku, a po krjeposti vjere otvorio je čovjekov razum i srce da može Objavu ispravno primiti i prihvatiti.

“Svojom Objavom nevidljivi Bog, u svojoj neizmjerljivoj ljubavi zapodijeva razgovor s ljudima kao prijateljima i s njima druguje, pozivajući ih u zajedništvo sa sobom, da ih u njemu prigri. Primjeren odgovor tom pozivu jest vjera. *Vjerom* čovjek potpuno podlaže Bogu svoj razum i svoju volju. Čovjek daje svoj pristanak Bogu objavitelju svim svojim bićem. Taj čovjekov odgovor Bogu objavitelju Sveto pismo naziva poslušnošću vjere”.¹⁸

“Vjera je bogoslovna krjepost po kojoj vjerujemo u Boga i sve što je On rekao i objavio i što nam Sveta Crkva predlaže vjerovati, jer je On sam istina. Vjerom čovjek svega sebe slobodno Bogu predaje. Zato vjernik nastoji upoznati i vršiti volju Božju.”¹⁹ Susret s Bogom ima svoje jasno očitovanje vjere u Isusu Kristu, po kojem se događa Božje samootkrivanje. „Kršćanstvo je vjera u Riječ Krista koji nam objavljuje Oca, te u svjedočanstvo Duha koji nam daje razumijevanje o njemu. Na taj je način vjera u Krista, po svojoj naravi nadnaravna. “Nadnaravna je vjera otkrivanje Boga na sasvim osobit način: Trojedinu otkriva tajne svog srca. Daje pristup k svojim intimnim tajnama, koje u riječi stvaranja nisu nikako sadržane ni spoznatljive.”²⁰

¹⁸ KKC, br. 142-144.

¹⁹ KKC, br. 1814

²⁰ Bernhard HÄRING, *Kristov zakon*, str. 38.

Vjerska nadnaravnost, proistječe iz božanskih krjeposti. One su bitni uvjeti našeg kršćanskog postojanja i života. Tvore temelj za čovjekovo usavršavanje u moralnom i religioznom životu. Čovjek pomoću krjeposti izražava svoj stav prema Bogu. Krjepost vjere, osposobljuje razum da prihvati božanske istine. Krjepost ufanja, upravlja čovjekovu volju na postizanje Božjeg blaženstva. Krjepost ljubavi, usmjerava čovjeka prema Bogu i osposobljuje ga za sjedinjenje s Bogom. "Kršćanstvo je, prije svega, povjerenje u objavljenoga Boga, koji se u povijesti očituje kao utjelovljeni Bog u Isusu Kristu i iz toga povjerenja slijede način i praksa života."²¹ Stoga je život po božanskim krjepostima nasljedovanje Krista. Teološka krjepost vjere stavlja nas u intimnu zajednicu s Kristom. Ona nas, ulivenom milošću, iznutra osposobljuje za Njegovo nasljedovanje, koji daruje poticaj da zaživi božanski život u nama. Jedino aktualiziranjem nutarnjeg osjećaja vjere, snažno smo upućeni na Krista kao na svog učitelja, jer nam On otkriva puninu Božje istine, bit vjere i njeno razumijevanje naspram sve većih izloženosti njene neshvatljivosti u suvremenim društvenim ateističkim okolnostima.

2. ODBACIVANJE VJERE DIREKTNIM GRIJEHOM ATEIZMA

Svaki grijeh predstavlja neki oblik nevjerstva, izražen u odbijanju spasenja koje dolazi vjerom u Boga. Grijeh slabi vjeru jer lišava dušu Božje ljubavi i posvetne milosti, te tako priprema pogodnu mogućnost odbacivanja vjere. Ateizam je direktni grijeh negacije vjere. Time što odbacuje ili niječe Božje postojanje, ateizam je grijeh protiv krjeposti vjere, a ujedno i samog bogoštovlja. Pokušajmo uvidjet njegove korijene, nastanak i povijesni proces, te neke forme nijekanja božanske krjeposti vjere.

2.1. *Korijeni ateizma*

Ateizam (grč. *a* = ne + *theós* = bezboštvo, protuboštvo, poricanje boga-božanstva-Boga) se može opisati kao formalno odbacivanje i nijekanje Božje opstojnosti.²² "Ateizam shvaćamo

²¹ Nikola DOGAN, *U potrazi za Bogom.*, str. 188.

²² Usp. L. A. DERMOT, *Ateizam*, u: Michael Glazier – Monika K. Hellwig (ur.), *Suvremena katolička enciklopedija*, Marijan tisak, Split 2005.; str. 68.

kao nazor koji niječe svaku vrstu svetoga, apsolutnoga ili božanskog koje ne bi bilo istovjetno s čovjekom i sa svijetom njegovog empirijskog iskustva i njegovih imanentnih principa”,²³ nijećući opstojnost bilo kojeg apsolutnog i numinoznog bića.²⁴ Ateizam poriče Boga i svako božanstvo shvaćeno bilo mitološki, teološki ili filozofski. U najširem smislu ateizam je svaka načelna i praktična prepreka teizmu.

Izvori ateizma mogu biti spoznajne, psihološke, društvene i moralne naravi. Ateizam se učestalije javlja u prijelaznim i kriznim razdobljima, kad se mijenjaju društveni i civilizacijski okviri uz koje je tijesno bila vezana religija.

U antičkom vremenu nije bilo moguće biti ateist, jer je svijet bio identičan s bogom. Prve konture pseudo-ateizma imamo u dalekim istočnjačkim religijama koje stavljaju visoki antropološki naglasak, uz nedostatak govora o Božjoj opstojnosti.

U grčkoj tradiciji nema ateizma. Grčko gledanje na stvoreno je uvijek univerzalno numinozno i religiozno-poli/teističko gledanje stvarnosti, u kojemu mnoštvo božanstava ili sila upravlja kozmosom. Kod njih je sve prožeto sakralnim i božansko se očituje kao sastavnica ovoga svijeta. Time se na ateizam gleda više kao na nedostatak vjere u mnoštvo narodnih bogova. Oni koji ih nisu prihvaćali, bili su optuženi za asebejstvo, tj. pomanjkanje poštovanja prema bogovima.

U rimskoj kulturi ateizmom se proglašavalo svako odbijanje štovanja bogova rimske religiozne tradicije, pa čak i štovanja cara kao boga. Ateist je bio i onaj koji se klanjao nekim drugim bogovima.

Židovska povijest ne poznaje ateizam kao stav, niti kao životnu praksu. Najčešće se oni bore protiv onih koji časte druge bogove.

“Iz takvog susreta kultura religija izrasta novi tip govora o Bogu kao židovsko-grčko-kršćanski govor. To je teistički govor o Bogu koji se najčešće i sukobljuje s misaonim sustavima, iz kojih izrasta ateizam.”²⁵ Neki će autori ustvrditi da je pravi ateizam: poslijekršćanski fenomen.²⁶

²³ Stjepan KUŠAN, *Bog kršćanske objave*, KS, Zagreb, 2001.; str. 12.

²⁴ W. KERN, *Atheismus, Marxismus, Christentum, Beiträge zur Diskussion*, Innsbruck, 1976.; str. 16.

²⁵ Nikola DOGAN, *U potrazi za Bogom. Kršćanin u postmodernom vremenu*, Teologija u Đakovu, Đakovo, 2003., str. 190.

²⁶ Usp. Walter KASPER, *Bog Isusa Krista*, UPT, Đakovo, 2004.; str. 30.

“Etnološki dokaz o Božjoj opstojnosti iznosio je ponosno činjenicu da nije bilo ni vremena ni naroda bez religije. Otprilike u 13. st. započeo je razvitak k zrelosti čovjeka, oslobođenje od religija i proces k ateizmu.”²⁷ Procvat ateizma u Europi se događa nakon Francuske revolucije, a pravo značenje ateizacije vidljivo je na prijelazu od 16. na 17. stoljeće, novovjekovnim filozofijama prosvjetiteljstva i idealizma. Nastupa vrijeme svjetovnoga, koje u praksi iz društva nastoji udaljiti ne samo kršćanske, nego i sve ostale religijske oblike života, vrijednosti i prakse. Njihovi žestoki predstavnici, poput Montaigne-a, zastupaju stoički životni ideal umjesto Božjih zapovijedi. H. Grotius tvrdi da je naravno pravo samo ovisno o razumu i ne treba mu ništa više. Za Kanta, prosvjetiteljstvo je najbolja kritika i njoj se sve mora podložiti. Za Hegela je cijela stvarnost zatvoreni sustav u zajedništvu s apsolutnim dijalektičkim umom. Feuerbach je vodio rat protiv religije i kršćanstva, jer mu se sadržaj religiozne vjere čini kao projekcija ljudskih želja i potreba. F. Nietzsche ne priznaje nikakvu nadnarav, transcendenciju, za njega postoji samo ovo što je vidljivo, imanentno.

Radikalni ateizam se javlja u drugoj polovici 18. stoljeća, a začetnici su mu: de Lamettrie, Diderot, d' Holbach, Büchner, Moleschott, Vogt, D. Hume, Darwin, A. Comte, Huxley. Svi su oni radikalni materijalisti koji zagovaraju zbilju materije kao jedinog zakona i sastavnice čitave zbilje. Materija je vječna i zato nema nikakvog stvoritelja niti života izvan materije. Moderna je prekinula vladanje antičke i klasične kulture, jer ona označava želju za stvaranjem neke nove kulture koja će biti po mjeri čovjeka. To je razdoblje čovjekove odraslosti, zrelosti, svjetovnosti, punoljetnosti njega i njegovoga svijeta. Tako se stvorila nova filozofija života: “Na putu smo da postanemo bogovi, nadnaravna bića koja bi mogla stvoriti drugi svijet, upotrebljavajući svijet prirode kao gradivne elemente za svoje novo stvorenje”.²⁸

“Čovjek je gospodar samoga sebe i svijeta u kojemu živi. Od sada on određuje što su i koje su vrijednosti. Jedinствен i cjelovit svijet, koji je postojao u predindustrijskom društvu, sada se naglo raspada i nestaje. Piramidalan i vertikalni sustav lagano se urušava. Religija i religiozne vrjednote gube svoje do

²⁷ Tomislav IVANČIĆ, *Religija i religije*, Teovizija, Zagreb, 1998., str. 129.

²⁸ Nikola DOGAN, *U potrazi za Bogom*, str. 133.

tada središnje mjesto u čovjekovu životu i bivaju smještene na rub društvenog i gospodarskog života.”²⁹

Najuzvišenija misao je sveopći napredak snagom imanentnog duha i uma. Moderna tako označava raskid s autoritetom i objektivnom istinom. Ta apsolutizacija individualizma ide do odbacivanja kršćanskoga Boga, jer vjera u Njega podrazumijeva i pridaje mu vrhovni autoritet. A on ne pogoduje apsolutizmu čovjekove “vladavine uma”, kojeg obilježava snažna vjera da će se na temelju razuma, odnosno uma kao zajedničke duhovne sile, ostvariti pobjeda nad religijom kao produktom nezrelosti i nerazvijenosti čovjeka. “Vladavina aposlutističkog uma” se odražavala na subjektivizmu,³⁰ industrijalizaciji,³¹ sekularizaciji³² i desakralizaciji. “Sekularizacija je povijesni proces oslobođenja ljudskog roda od dominacije mitova, metafizičkih i religioznih pojmova, da bi se vratio samom sebi i tako sam upravljao svojom egzistencijom i sudbinom.”³³ Svojom ideologijom u kojoj nije dopuštala drugačije tumačenje stvarnosti, sekularizacija se je pretvorila u sekularizam. Sekularizam je radikalna ideologija svjetovnosti, “nešto kao nova religija, totalno nijekanje svake transcendencije i priznavanje samo vodoravne čovjekove dimenzije, poštivanje civilizacije i progresa kao boga, tako da je novo otuđivanje i zarobljavanje čovjeka”.³⁴ Za sekularizaciju, sve je u imanenciji. Boga i transcendencije nema. Bog više ne zauzima neko određeno mjesto u prirodi i povijesti. Bog je potpuno isključen, o Njemu se ne govori. Čovjek proglašava Boga mrtvim. Čovjek je postao Bog. Kao plod sekularizacije nastala je desakralizacija i ona je put prema potpunoj ateizaciji. Svijet i društvo se ovim procesima sve više udaljuju od religioznih vrednota i životnih sadržaja. Neki čak drže da je moderna

²⁹ *Ibidem*, str. 121.

³⁰ Temelj stvarnosti postaje čovjek koji misli, čovjek koji odbacuje svačiju drugu istinu, jer mu je njegova istina najvrjednija. Ona je za njega: mjerilo stvarnosti, jer ni nema neke sveopće, objektivne istine. Sve je subjektivno i relativno.

³¹ Snažni zamah prirodnih znanosti, tehničkih dostignuća potaknuo je industrijsku revoluciju. U svemu prevladava snaga uma i racionalizacija koja obećava nova vremena u kojima čovjek želi ovladati svijetom.

³² Sekularizacije je proces u kojemu čovjek misli da odrasta i izrasta iz dotadašnje autoritarne podložnosti istini izvana. Usp. *Sekularizacija*, u: A. Mišić (prir.), *Rječnik filozofskih pojmova*, Verbum, Split, 2000., str. 237. (Ubuduće: RFP)

³³ Marin SRAKIĆ, *Posebna moralna teologija I.*, str. 74.

³⁴ Tomislav IVANČIĆ, *Religija i religije*, str. 128.

epoha shvaćena kao vrijeme čovjeka i kraj religije i religioznosti, odnosno kraj kršćanstva i njegovih vrednota.

Kršćanstvo doživljava najteže trenutke svoje povijesti u potpunoj zanemarenosti kršćanskih vrijednota u javnom i društvenom životu, te time pada u duboku krizu identiteta. Modernom čovjeku duhovnost ne znači više ništa, jer nema ničega drugoga osim onoga što se vidi. Svijet kao da je umakao Crkvi i njezinim strukturama te se stvorio dojam da je počelo vrijeme ateističke civilizacije u zapadnom društvu.

Ovisno o pojedinim negiranjima božanske stvarnosti ili samoga božanstva, tj. ovisno o poricanju određenih vjerskih istina, imamo različite oblike ateizma.

2.2. *Forme ateizma i njihova negacija krjeposti vjere*

Ateizam može poprimiti razne oblike. To može biti odbacivanje štovanja Boga ili bilo kakve božanske egzistencije. Tako ateizam možemo prikazati kao: slabi (implicitni ili negativni ateizam koji označava nepostojanje vjerovanja u božanstva); čvrsti ateizam (eksplicitni ili pozitivni ateizam koji označava vjerovanje da božanstvo ne postoji), te teoretski ateizam (kojim se religija može objasniti kao projekcija ljudske naravi ili se sve na svijetu može objasniti znanošću, uključujući i hipotezu o Bogu). "U svim oblicima i tipovima ateizma zrcale se dvije glavne ideje. Prvo, ateizam je eminentno ljudski fenomen. Drugo, fenomen ateizma iz teološke perspektive uvijek podrazumijeva određeno čovjekovo samopotvrđivanje bez Boga."³⁵

U svojoj biti, današnji je ateizam reaktivni fenomen, jer se u svojim pojavnim oblicima prvenstveno okreće protiv vladajuće religije. Osnovni oblici današnjeg ateizma se vrte oko sljedećih formi³⁶:

- Teoretsko-praktični ateizam, logičkim dokazima nastoji dokazati da Boga nema.
- Funkcionalni ateizam, na osobit način ignorira Boga, zagovara Božju odsutnost.

³⁵ Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Glas Koncila, Zagreb, 2009., str. 261.

³⁶ Usp. Ateizam, u: Michael Glazier – Monika K. Hellwig (ur.), *Suvremena katolička enciklopedija*, str. 68-69; E. ČIMIĆ, *Drama ateizacije*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1971; str. 197-201; N. DOGAN, *U potrazi za Bogom.*, str. 162.

- Ignorantni ateizma, kojim čovjek živi kao da Boga nema, a prihvaća njegovo postojanje.

- Filozofski ateizam, koji u ime ljudske slobode niječe Boga.

- Teološki ateizam označava odricanje postojanja Boga, dok zadržava psihološku potrebu da se prihvati "mit" o Bogu.

- Ateizam nedjeljnih vjernika, kada dođu životne poteškoće, prestaju vjerovati u Boga.

- Spontani ateizam koji se nada da će religije nestati razvojem društva i napretkom tehnologija.

- Socijalno-preobražavalački ateizam, nastoji stvoriti prostor za suživot, da bi svaki čovjek, ateist i teist sebe mogao ostvariti u životu.

- Humanistički ateizam, traži dokaze za nepostojanje Boga jer je tako bolje za razvoj čovjeka.

- Teoretski ateizam, kod onih koji smatraju da nema dovoljno dokaza da Bog postoji.

- Skeptički ateizam, kaže da čovjek nije sposoban spoznati postoji li Bog ili ne.

- Agnostički/dogmatski ateizam, odbacuje svaki razumski dokaz o Božjoj opstojnosti.

- Doktrinarni ateizam je dokazivanje da Bog ne postoji.

- Kategorički ateizam, tvrdi da može dokazati da Boga nema...

Iz ovih navedenih, može se izdvojiti nekoliko temeljnih oblika ateizma: racionalistički, psihologijski, egzistencijalni i ideološki.

2.2.1. Racionalistički ateizam

Racionalistički ateizam u ime razuma, kao jedinog mjerila mišljenja i djelovanja, odbija mogućnost Božje egzistencije. Racionalističke ideje u kršćanstvu dovode do svojevrsnog sukoba između vjere i razuma.

Prvi racionalistički zastupnik i ideolog ateizma je njemački filozof Ludwig Feuerbach, koji zastupajući senzualistički materijalizam pokušava teologiju svesti na antropologiju. On u kršćanskom Bogu vidi samo projekciju misli o infantilnom čovjeku koji sebe nije uspio ostvariti. Izvodi tvrdnju da je čovjek čovjeku Bog. Po njegovoj tvrdnji predmet govora religije je čovjek. Tako je Bog religije, čovjek. Čovjekov Bog je ustvari čovjek. Religija je odnos čovjeka prema samom sebi, ona nema nikakvog posebnog sadržaja. Čovjek tako postaje mjerilo čitave

stvarnosti, a ne neki Bog izvan njega. Čovjekov Bog nije ništa drugo nego *obogovljen čovjek*. Bog spada u fiktivni svijet religije koji treba odbaciti. Religija je samosvijest čovjeka koji je samog sebe izgubio, religija je stvar nezrelosti čovjeka. Ona je iskrivljena svijest svijeta, a čovjekova dužnost je: ukinuti religiju i krenuti dalje.

“Moralni racionalizam smatra subjektivni razum ne samo pronositeljem nego i zakonodavcem ljudskoga djelovanja i proteže se od etičkoga intelektualizma do formalizma. Racionalisti povezujući moralni racionalizam s religioznim, odbijaju svaku stvarnost koja se ne može jasno spoznati, svaki autoritet koji polaže pravo na definiranje dogmi, svaku objavu koja ne bi bila naravna religija”.³⁷

Racionalistički ateizam smatra da je religija vapaj potlačenih protiv svijeta bez srca i duha, kao opijum naroda. Njoj pogoduje Blochova zamisao da je religija pokret podložnika. A ako ju ukinemo, onda će i Bog nestati. On tvrdi da se kršćanstvo i ateizam nadopunjuju. “Prema Blochu biblijski ateizam detonizira nebo i nebeskoga Boga te na njegovo mjesto postavlja čovjeka i Sina čovječjega Isusa. Onako kako je Isus Boga predstavio, drži Bloch, Bog, koji je gospodar neba, nespojiv je s njime”³⁸

2.2.2. Psiholgijski ateizam

Psiholgijski ateizam je oblik ateizma koji u ime odraslosti i zrelosti odbija Boga. Temelje ovoj formi ateizma je postavio bečki liječnik i deklarirani ateist Sigmund Freud. Njegov govor o religiji je usko vezan s negativnim iskustvom religije iz djetinjstva, ali je i veliki utjecaj izvršilo i doba procvata pozitivizma modernog doba.

Vršeći svoja istraživanja shvatio je da se kod psihičkih bolesnika javlja oblik prisilnog djelovanja i ponašanja. Takva ponašanja Freud naziva ceremonije, jer se obavljaju po vrlo strogim pravilima. Slično i u ponašanju religioznog čovjeka pronalazi funkcionalne karakteristike neurotskog ponašanja. Ukoliko ne učini ono što mu religija propisuje, čovjek ima osjećaj krivnje, te umjesto da ga oslobodi od tjeskobe, religija čovjeka vodi u još dublju tjeskobu. Pokušava psihološki rasvijetliti

³⁷ Usp. S. SPERA, *Racionalizam*, u: A. Starić (prir.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, KS, Zagreb, 2009., str. 969.-970. (Ubuđuće: ETR)

³⁸ Nikola DOGAN, *U potrazi za Bogom*, str. 169.

fenomen religije, koristeći princip *Edipovog kompleksa*. Taj kompleks označava osjećaj zabranjene spolne ljubavi djeteta prema roditelju drugoga spola. To primjenjuje na religiju. Religija je prema njemu proizašla iz sukoba oca i muškog djeteta, koji se u povijesti stalno događa. Krist koji se pojavljuje u kršćanstvu je utjelovljenje te krivnje. Isus mora okajavati grijeh otaca. Krist zato mora umrijeti da bi skinuo krivnju s otaca. I žrtvovanje Isusa ustvari dovodi do pomirenja s Bogom-Ocem.

Religija je za njega iluzija i smatra da pristup stvarnosti mora biti znanstven i moderan, a na mjesto religije mora doći znanost. Religija je iskrivljena slika stvarnosti. Zato je zreo čovjek onaj koji je ateist, sve je ostalo nezrelost i nazadnost.

2.2.3. Egzistencijalni ateizam

U središtu govora ove tipologije ateizma, je čovjekova egzistencija/čovjekov život.³⁹ Egzistencijalni ateizam odbacuje Boga u ime ljudske slobode. Naglašavajući da je svaki čovjek neponovljivo biće, takav čovjek se ne smije prikloniti društvenim pritiscima, nego sam sebe oblikovati u borbi s postojećim stanjem.

Dva su imena koja duboko označavaju ovaj ateistički smjer: J. P. Sartre i A. Camus. J. P. Sartre, kaže da je čovjek slobodan, kada zna da Bog ne postoji. Čovjek je čovjek tek onda ako Boga nema. Boga u takvom viđenju nema, čovjek je svrha i cilj svega. Čovjek na kraju nije stvoren, konačni cilj svega je ono što si čovjek sam stvori. "Ateistički egzistencijalizam Sartrea, smjera osloboditi čovjeka od svakoga odnosa prema transcendentnome".⁴⁰

A. Camus, u svom romanu opisuje Sizifa koji je osuđen da svakodnevno gura kamen na vrh brda, koji mu se malo prije samog vrha isklizne i vrati se na polazište. Poruka romana ističe da je Bog čovjeka osudio na besmisleni rad. Sizif pobjeđuje Boga time što ga odbacuje i prezire, na taj se način izdiže iznad Boga, oslobađa se Boga. Njegova sudbina sada pripada samo njemu. Kamen i dalje postoji ali borba s tim kamenom je smisao njegova života. Dakle čovjek je u stalnom sukobu s Bogom. Idući korak

³⁹ Egzistencijalizam, je pojam koji se počeo koristiti oko 1930. godine, da označi filozofski i kulturni pravac kome je središte zanimanja ljudska egzistencija, čime se željelo nadvladati idealizam i pozitivizam. *Egzistencijalizam*, u: RFP, str. 78.

⁴⁰ Usp. C. DOTOLO, *Egzistencijalizam*, u: ETR, str. 947.-948.

dalje, u romanu *Kuga*, opisuje kugu kao silu zla koja se ne da iskorijeniti. Zaključuje da nije bitno kugu pobijediti nego se s njom boriti. Bit čovjeka nije u tome da prihvati svijet kakav on jest nego da ga mijenja. U konačnici cijeli ovaj roman je protest protiv svijeta u kojemu se pati, svijeta u kojem djeca moraju patiti i umirati. Ovdje se vidi slika ateizma koji izlazi iz doživljaja svakodnevice pune mučnine, patnje, zla. Svakodnevice nekog zlog Boga koji dopušta sve to. Camus je imao sliku Boga koji niječe ljudsku slobodu i pravdu, stoga je normalno da ga je prezreo i odbacio.

410

Egzistencijalistički ateizam ne dopušta i ne prihvaća svijet dobroga Boga, koji sve stvara i uređuje na jedan dobar način. Neki mislioci taj oblik ateizma nazivaju protestni ateizam, jer se u patnji ne može prihvatiti nikakav dobar Bog. Nigdje ne spominju ljudsku odgovornost za zlo u svijetu.

2.2.4. Ideološki ateizam

Ideološki ateizam je prisutan kroz različite sub/kulturalne oblike surogatnih vjerovanja. Tvorci modernih ideologija doveli su do iskrivljene svijesti, jer su zastupali osnovnu postavku, da su ideje i njihov stvarni oblik u prvom redu čudoredne, a te ideje ovisne s o jedinoj, prema njima mjerodavnoj stvarnosti, a to su: ekonomija, gospodarstvo, socijalni odnosi i proizvodni procesi. Prema tome, ideologije su odraz i odsjaj ekonomskih datosti, a ne nekih teoloških apstraktnih uvjerenja i vjerovanja. Prema tvorcima ideologije, religija je odraz kapitalističkog i feudalističkog društvenog poretka, pa je moguća samo u njima i istodobno služi njihovoj opravdanosti.

Ateizam prema tvorcima ideologija nije nikakva ideologija u smislu da je iskrivljen, on nije nikakav gubitak stvarnog od čovjeka stvorenog svijeta, nego za njih ateizam je pravo postojanje i on je za čovjeka postao ostvarenje njegova bića i to bića kao stvarnog.

Najrašireniji oblik ideološkog ateizma je marksistički ateizam. Marksizam ne pokušava dokazati da Boga nema, nego on svoje ateističke snage usmjerava na borbu protiv religija. "Marksizam se bori protiv Boga naprosto, jer ono što pokušava teorijski nijekati, praktički priznaje dokle god priznaje borbu za bolji

svijet i primat savjesti”.⁴¹ Marksizam se prikazuje kao kritika religije kao otuđujuće *fugae mundi* i “opijuma naroda”. Drugi ideološko-ateistički konkretni primjer je nihilizam. Kao filozofsko stajalište zagovara pogled na svijet i ljudsku egzistenciju, bez ikakve svrhe, značenja, ili razumljive istine. To je teorija koja promovira stanje u kojemu se ne vjeruje ni u što, ili u kome ne postoje ciljevi. Najzastupljeniji filozof ove ateističko-ideološke forme bio je Friedrich Nietzsche. On je opisao kršćanstvo kao nihilističku religiju, jer je uklonila značenje s ovozemaljskog života, i fokusirala ga na “navodni” drugi život. Kršćanstvo je, prema njemu, lažni moral askeze i odricanja života, moral stada, slabih ljudi, sabranih ništica. Ideološki ateizam je borbeni ateizam i on zahtijeva borbu protiv religije kao uvjet čovjekova oslobođenja od otuđenosti i on je sredstvo za postizanje određene vizije. Propagira da je Bog smetnja apsolutnoj čovjekovoj slobodi. Feuerbach, Marx, a s njima i Nietzsche izražavaju uvjerenje da je sav kršćanski govor o Bogu puka teopoezija: ljudi učiniše sebi Boga na svoju sliku i priliku, sasvim obratno nego što piše u *Knjizi Postanka* 1,26. Teologija je, kažu, pretvorena u antropologiju kako bi uzmogla posvijetliti antropološku strukturu ili političko-društvenu konstelaciju kojoj je eksponent Bog.⁴²

Svim ovim protureligijskim stajalištima zajednički je antagonizam prema nekom vrhovnom biću, jer to predstavlja prijetnju za punu emancipaciju čovjeka. Promatrajući razne forme ateizma, uviđamo da “ateizam, nije jednoznačan. On može biti protest protiv nevjere, ali i izraz nevjere. On može tako postati religija, ali religija “odsutnosti Božje”, “Božje šutnje u svijetu”.⁴³

“Ateizam mijenja dlaku, ali mu ćud ostaje uvijek ista. Ćud ateizma je raznovrsna, složena i zamršena stvarnost, ali uvijek podrazumijeva jednu te istu osobinu – definitivni obračun s vjerom u Boga kao najpogubnijom pojavom u povijesti čovječanstva, koja čovjeka obmanjuje, zaglupljuje, zarobljuje i sputava na njegovu putu potpune emancipacije.”⁴⁴

⁴¹ Tomislav IVANČIĆ, *Ako Bog umre*, Teovizija, Zagreb, 2008., str. 15.

⁴² Ivan FUČEK, *Zakon – vjera*, str. 134.

⁴³ Tomislav IVANČIĆ, *Ako Bog umre*, str. 19.

⁴⁴ Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, str. 352.

No, nastojat ćemo uvidjeti u narednim podpoglavljima, kako su se s tom teškom zadaćom nosili pojedini teolozi razrađujući apologetiku crkvenog učiteljstva.

3. MORALNO-TEOLOŠKO VREDNOVANJE ATEIZMA

Vjeru i ateizam moramo promatrati u svijetlu crkvenog Učiteljstva i tu nastojati uvidjeti apologetski odraz sučeljavanja ateističkom nastojanju pokoravanja krjeposti vjere.

412

3.1. *Apologetika crkvenog Učiteljstva*

Crkveno se Učiteljstvo do sedamnaestog stoljeća nije bavilo ateizmom. Ono s čime se Učiteljstvo pretežno sukobljavalo bile su: hereze, shizme i apostazije na području direktnih grijeha protivnih krjeposti vjere. Od prve osude ateizma⁴⁵ pa sve do Prvog vatikanskog sabora, bilo je burno razdoblje u kojem je Crkva branila vjerske istine i pokušavala je preko svojih pastira, očuvati svoj identitet u nasrtajima sve brojnijih ateista. Između dva Sabora, pape su u brojnim enciklikama branile Crkvu od nasrtaja različitih (prikrivenih) formi ateizma.

Pio IX. (1846.-1878.) dao je značajan doprinos u razvoju teologije i u donošenju novih dogmatskih istina u Katoličkoj crkvi, koje su pogodovale kristaliziranju i učvršćivanju teološke krjeposti vjere. U brojnim interventima kojima je štiti i razvijao vjeru, a napose u enciklici *Qui pluribus* (1846.) iznosi kriva filozofska naučavanja i napose indiferentizam, koji označava ravnodušnost prema religiji, institucionaliziranim oblicima religioznog života i nauka. U enciklici *Quanta cura* (1864.), poredao je sve do tada donesene izjave i osude, kojom je htio potaći biskupe da brane vjeru i da se zauzimaju da Crkva bude slobodna u vršenju svoje učiteljske službe. Dodatak ovoj enciklici bio je *Syllabus*.

⁴⁵ Prva obrana vjere od bezboštva, koja je ujedno bila i prva osuda ateizma, dogodila se 1698., kada je osuđen Petar Bayle. Nakon te osude pape su osjećaju kako se svijet sve više okreće prema ateizmu, zato Crkva u svoju obranu sve više počinje osuđivati ateizam.

*Syllabus*⁴⁶ je zbirka zabluda koje su odbačene i osuđene. Sastoji se od od 32 dokumenta u kojoj se navode 80 tvrdnji koje je papa već osudio (ideološki sustavi usmjereni protiv vjere: ateizam, naturalizam, racionalizam, socijalizam, komunizam i liberalizam; zablude koje se odnose na Crkvu i njezine odnose s civilnim društvom i državama; zablude koje su negirale Kristovo božanstvo). “*Syllabus* se u svojoj biti odnosi na obranu Boga, njegovu objavu, na obranu vjere i na obranu čovjekova dostojanstva kao razumnog i slobodnog bića. U ovom dokumentu iznesena je obrana Crkve, tj. obrana njezine vlasti, njezina božanskoga poslanja, njezine učiteljske službe i primata rimskoga prvosvećenika.”⁴⁷ Ovaj je dokument stvorio veliku provaliju između Crkve i novoga svijeta ili modernog svijeta, jer se nije išlo za tim da se odvoji ono što je pozitivno, nego je sve osuđeno i to je stvorilo nepomirljivi stav modernog vremena prema vjeri.

Prvim vatikanskim saborom (1869-1870.), je Crkva na pravi način počela promišljati o samoj sebi i to da bi zaštitila svoju bit i narav, svoje ustrojstvo i poslanje. Konstitucijom *Dei Filius – Sin Božji*⁴⁸ (1870.), Sabor se suprotstavio panteizmu, modernizmu i racionalizmu. Njom je Crkva na poseban način izložila nauku o Bogu, Objavi i vjeri. Tu je ubrojen i ateizam, čiji su se učinci očitovali na brojnim područjima misli, života i djelovanja, kao grešne teorije, koju kršćanin ne smije prihvatiti. Sabor se prema ateizmu postavio destruktivno boreći se svim silama protiv bilo kojeg njegovog oblika, pozivajući vjernike da odlučno stanu protiv njegovih zabluda. O ateizmu se govorilo kao o učenju koje niječe jednog pravog Boga, stvoritelja i gospodara vidljivoga i nevidljivoga. Onoga koji to ne priznaje treba kazniti izopćenjem/*anatemom*.⁴⁹

Drugim vatikanskim saborom (1962-1965.), Crkva je napokon apologetski progovorila o ateizmu. Ovaj je Sabor počeo s raspravom o ateizmu, tako što je proširio spoznaju o ateizmu, jer je rekao da ateizam ima i drugih strana od onih koje

⁴⁶ PIO IX., *Syllabus*. Zbirka zabluda koje su odbačene u različitim dokumentima Pija IX. (8. prosinca 1864.), u: *DS*, br. 2901.-2980.

⁴⁷ Ivan ANTUNOVIĆ, *Katolička crkva i modernizam*, u: *Obnovljeni život*, 65. (2010.) I., str. 89.

⁴⁸ PRVI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Dei Filius* - o katoličkoj vjeri, u: *DS*, br. 3000.-3045.

⁴⁹ *DS*, br. 3021.-3023.

su do tada bile osuđivane i o kojima se raspravljalo. “Polazište saborske rasprave o ateizmu nije sada govor o teoriji i doktrini, nego o jednom problemu koji je prisutan u sasvim određenim ljudima, u samim ateistima”⁵⁰. Rasprava o ateizmu stavljena je u Pastoralnu konstituciju *Gaudium et spes*⁵¹, s posebnim osvrtom na poglavlja: 19-21.

“Crkva želi znati odgovor na pitanje što je u duši jednoga ateista kada niječe samoga Boga, koji su njegovi uzroci ili razlozi. Crkva smatra da se vjera u Boga nikako ne protivi napretku, slobodi i dostojanstvu čovjeka, jer sve je to u Bogu utemeljeno. Eshatologija kršćanske vjere nije u suprotnosti s vrijednostima sadašnjeg ljudskog života, nego je njegov poticatelj znanja. Kako se postaviti prema ateizmu? Na prvom je mjestu ispravno izlaganje nauka Crkve kao i autentični način života članova Crkve...”⁵²

Sabor je problem ateizma gledao više s pastoralnog aspekta nego s dogmatskog i zato se promijenilo dotadašnje razmišljanje o ateizmu. Počelo se na novi način raspravljati i razmišljati o ateizmu. “Držimo da je fenomen ateizma pravi znak vremena te da nam je dužnost prepoznati ga i nastojati protumačiti u svjetlu evanđelja, kako je to naznačio Koncil”.⁵³ Sabor nije dao nikakvu definiciju ateizma, nego je zaključio da ateizam čini više međusobno povezanih pojava.

“Današnji je ateizam, prije svega, višeslojni fenomen s više javnih lica, za čiju je prosudbu potrebna fenomenološka i povijesna analiza. Povijesno procjenjivanje ateizma zahtijeva raspravu o pravim predstavnicima ateizma, o okolnostima u kojima se ateizam pojavljuje, ozbiljnu analizu procesa misli i njezina razvoja kao i jasan govor o motivacijama ateizma”.⁵⁴

Sabor o ateizmu govori kao o pravom teološkom problemu. “Vjerno odana i Bogu i ljudima, Crkva ne može prestati da sa žalošću i sa svom čvrstoćom ne odbacuje kao što je i prije odbacivala one pogubne nauke i postupke koji proturječe razumu i općem iskustvu čovječanstva, a čovjeka skidaju s

⁵⁰ Nikola DOGAN, *U potrazi za Bogom*, str. 184.

⁵¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvrmenom svijetu - *Gaudium et Spes*, (7. prosinca 1965.), u: Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, KS, Zagreb, 2002.

⁵² Usp. GS, 21.

⁵³ Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, str. 262.-263.

⁵⁴ Nikola DOGAN, *U potrazi za Bogom*, str. 182.

njegova prirodanog dostojanstva”.⁵⁵ Ateizam je za kršćanstvo izazov i zato je potrebno pronaći nova rješenja i odgovor na problem današnjeg ateizma.

O pitanju ateizma Crkva je odlučila primijeniti metodu dijaloga kao što je to slučaj i s nekršćanskim religijama. “Dijalog s ateistima pomaže vjerniku također da u svjetlu evanđelja bolje, i oštrijom neodloživošću, otkriva znakove vremena, po kojima Bog govori vjernicima također u ovoj sadašnjoj konkretnoj stvarnosti svijeta”.⁵⁶ Upravo u toj dijaloškoj usmjerenosti, najbolje se očituje moć našeg svjedočenja vjere. No, za to je potrebno njeno ispravno uvjerenje i saznanje, kako bi se vjera mogla autentično svjedočiti, prenositi i apologetski sučeljavati sa svim onima, koji misle drugačije.

3.2. *Vjernička odgovornost i dužnost svjedočenja krjeposti vjere*

Kako i na koji način mogu praktični vjernici biti su/odgovorni za današnji ateizam ovisi o različitim uvjetovanostima i pojavnostima ateističkih pravaca.

“...ne malu ulogu za postanak ateizma mogu imati vjernici, ukoliko treba reći da oni zanemarivanjem vjerskog odgoja ili netočnim i pogrešnim izlaganjem nauke ili također nedostacima svoga religioznog, moralnog i socijalnog života, pravo lice Boga i religije prije zakrivaju nego otkrivaju”.⁵⁷

Najtransparentniji način vjerničkog očitovanja vjere, ispravnog svjedočenja i pastoralnog prenošenja, izvršava se ukoliko se vjernicima jasno posvjeste neke dužnosti, koje proizlaze iz svog nauka crkvenog Učiteljstva. Postoje dužnosti koje se odnose izravno na krjepost vjere i s njom su neposredno povezane. One bi bile:⁵⁸

1. *Dužnost upoznavanja vjere!* Čovjekova je dužnost, da upozna smisao svoje vjere, što bolje može, s obzirom na svoje mogućnosti.

⁵⁵ GS, 21.

⁵⁶ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila*, KS, Zagreb, 1969., str. 396.

⁵⁷ GS, 19

⁵⁸ Usp. Bernhard HÄRING, *Kristov zakon*, str. 59.; Marin SRAKIĆ, *Posebna moralna teologija I.*, str. 15.-19.; Ivan FUČEK, *Zakon – vjera*, str. 227.-237.; 256.-261.; Šimun ŠIPIĆ, *Otkupljeni čovjek*, str. 51.-56.

2. *Dužnost čestog pobuđivanja čina vjere!* Kada čovjek shvati vjerodostojnost Objave, dužan je probuditi čin vjere. Temeljna dužnost crkvenih službenika i zajednice vjernika je da vjerska otajstva, oblikuju i slave na način da se neprestano produbljuju vjera, radost vjerovanja i vjersko znanje.

3. *Dužnost priznavanja vjere!* Sveta je dužnost priznati vjeru riječju i činom. Nikada se ne smije grešno ili odgovorno zanjekati vjeru, jer bi to značilo prezreti autoritet, njegovu istinitost i sablazniti bližnjega.

4. *Dužnost širenja vjere!* Crkva je od Boga primila poslanje i s tim poslanjem primila je božansko pravo propovijedati vjeru svuda po svijetu. Tko god cijeni sreću što posjeduje vjeru, treba biti pun revnosti da je prenese dugima.

5. *Dužnost zaštićivati ugroženu vjeru!* Čovjek je dužan spoznavati vjerske istine, prihvatiti ih, ispovijedati i štititi vjeru od pogibeljnih ugroženosti. To je dužnost ne samo Crkve kao takve nego i svakoga pojedinog njezina člana.

6. *Dužnost podvrgavanja crkvenom učiteljstvu!* U biti vjere spada i podvrgavanje odredbama Crkve, jer nas Crkva uvodi u nutarnju ljepotu vjere, pružajući nam sigurnost i zaštitu pravovjernosti protiv izopačenja naše slobode, koja može odvesti u samovolju i lutanje.

Svaki vjernik mora imati u svijesti, da svoju krjepost vjere mora svjedočiti svojim životom, kojom pobuđujemo vjerodostojnu ljepotu i pripadnost kršćanstvu. Premda nije lako uvijek zračiti svoje religiozno zadovoljstvo i duhovnu sreću, moramo se trajno otvarati poticajima nadnaravne milosti kreposti vjere, kako bismo uspjeli pročišćavati svoja religiozna uvjerenja i branili ih pred suvremenim protu-strujnim ateističkim tendencijama.

Suočena s razdorom koji je u povijesti čovječanstva učinio ateizam, Crkva želi čovjeku sadašnjice i dalje pružati nadu i pokazati istinsku radost življenja vlastite krjeposti vjere. Vjera kao odgovor na bezboštvo ili ateizam snaga je koju svaki vjernik u vlastitoj odgovornosti mora živjeti, prenositi i svjedočiti onu Istinu koja nam se objavila u Isusu Kristu.

“Ljudi su skloni prihvatiti Isusa Krista, ali ne odaziv kakav im predlažu kršćani. Oni su spremni prihvatiti savjest, ali ne onako kako im predlažu religije. Zato je kršćanstvo danas

pozvano najprije ostvarivati vjeru, život kao odgovor na Božju Riječ, tada će taj odaziv sam po sebi otkupiti religiju”.⁵⁹

ZAKLJUČAK

Ovim smo člankom htjeli prikazati važnost i smisao kreposnoga života u vremenu u kojemu je i čovjek vjernik u stalnoj potenciji krenuti za ateiziranim društvom.

Ateizam i vjera žive danas jedna uz drugu u svim suvremenim društvenim prilikama, koje nastoje marginalizirati ili potpuno zanijekati Onoga koji je sve, cijelu stvarnost pozvao u življenje i radost života, a to je Bog.

U mnoštvu različitih pluralističkih gledišta iz perspektive ateizma, svaki sa svojim sustavom pokušava negirati određena vjerska uvjerenja. Kao apologetiku na ta njihova odbacivanja, naveli smo stav Crkvenog učiteljstva koji na poseban način naglašava su/odgovornost vjernika i njihove dužnosti uvjerljivog svjedočenja kreposti vjere.

Crkva, iako suočena s poteškoćama i izazovima vremena, tom istom čovjeku koji je prevrtljiv i nestalan u svojim religioznim uvjerenjima ili nepostojan u vjerničkom svjedočenju, nudi radost i nadu, utjehu i smisao života: vjerom u Boga, koji ima i mora zadržati svoje mjesto u društvu u kojem živimo. Naša obveza kao vjernika je iskrenim življenjem vlastite vjere, vođene ispravnim naukom i Tradicijom, svjedočeci Krista Gospodina, da ponovno unesemo vrijednosti Kristova evanđelja u globalizaciju u kojoj živimo.

ATHEISTIC ATTEMPTS TO DENY THE VIRTUE OF FAITH

Summary

Christian virtue of religion is understood as a personal response of man to God. Because of inability of religious cognition, or conscious ignorance, or rejecting of faith in particular, the issue of a direct sin against the virtue of religion is involved, through various atheistic forms. Therefore, the article is trying

⁵⁹ Tomislav IVANČIĆ, *Ako Bog umre*, str. 19.

to present in which way the Church Magisterium has tried to respond apologetically to correlation between faith and atheism, and which guidelines it has worked out as impulses and duties for believers to be more responsible in witnessing their virtuous-religious belief.

Key words: *theological virtue of faith, act of faith, Christian experience of faith, atheism, believers' responsibility, testimony of faith.*